

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МІСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА**

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПРАВОВИЗНАВСТВО»**

(для студентів 1 курсу денної форми навчання
за напрямом підготовки 6.060101 «Будівництво»)

Харків – ХНАМГ – 2012

Методичні вказівки для практичних занять з навчальної дисципліни «Правознавство» (для студентів 1 курсу денної форми навчання за напрямом підготовки 6.060101 «Будівництво») / Харк. нац. акад. міськ. госп-ва; уклад.: М. В. Євтушенко. – Х.: ХНАМГ, 2012. – 24 с.

Укладач М. В. Євтушенко

Рецензент: к. ю. н. доц. А. В. Науменко

Рекомендовано кафедрою правового забезпечення господарської діяльності, протокол № 8 від 27 квітня 2012 р.

ВСТУП

Ті зміни, які відбуваються в соціально-економічній сфері останнім часом, безпосередньо стосуються кожного громадянина нашої країни і тому потребують підготовки висококваліфікованих фахівців.

В умовах демократизації українського суспільства особливо важливого значення набувають формування, розвиток і закріплення нового мислення, виховання загальної правової культури, високої професійності при вирішенні різноманітних завдань, вироблення почуття відповідальності, справедливості, поваги до закону. Належне засвоєння основних принципів права, правильне його тлумачення і застосування на практиці – все це становить основу майбутньої професійної діяльності.

Метою дисципліни «Правознавство» є формування цілісної системи знань та навичок з українського правознавства, сформованого на базі сучасних досягнень юридичної науки, надання знань щодо питань громадянства, загальної теорії суспільства та держави, держави та права, з природної сутності держави й права, їх форм, з питань співвіднесення цивільного суспільства і держави, основних прав і свобод людей і громадян України, безпосередньої та представницької демократії й форм державного і територіального устрою України, системи органів держави, місцевого самоуправління, а також засвоєння правових основ таких галузей законодавства, як цивільного, трудового права.

Мета вивчення дисципліни «Правознавство»: забезпечити підготовку студентів до різних форм аудиторних занять і самостійної роботи з вивчення програми навчального курсу.

У процесі навчання студенти отримують необхідні знання під час лекційних занять, вирішують практичні завдання щодо основних понять правознавства, оцінки законодавчих альтернатив, обґрунтування різних стратегій підприємства. Найбільш складні питання винесено на розгляд і обговорення під час практичних занять.

Необхідним елементом успішного засвоєння навчального матеріалу курсу є самостійна робота студентів зі спеціальною літературою, нормативними актами з питань законодавчого регулювання економіки.

Інформаційний зміст дисципліни

ПРАВОЗНАВСТВО

ЗМ 1.1 Основи Конституційного права України

1. Правовий статус і повноваження державних органів законодавчої влади та органів виконавчої влади різних рівнів (правовий статус і повноваження Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, органів місцевого самоврядування).
2. Джерела права (закони та підзаконні нормативні акти). Закон України про архітектурну діяльність.

ЗМ 1.2 Основи цивільного права України

1. Громадяни та юридичні особи як суб'єкти цивільного права, відносини, що регулюються цивільним правом.
2. Цивільна правоздатність та цивільна дієздатність суб'єктів.
3. Право власності та його конституційний захист. Форми та види власності.
4. Поняття цивільної угоди та цивільного договору.
5. Договір купівлі-продажу, майнового найму (оренди, позики).

ЗМ 1.3 Основи трудового права України

1. Поняття, сторони та зміст трудового договору, порядок його укладання.
2. Порядок припинення трудового договору з ініціативи працівника, власника або уповноваженого ним органу.
3. Робочий час і час відпочинку.

ТЕМИ ДЛЯ РОЗГЛЯДУ І ВИВЧЕННЯ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ

Змістовий модуль 1.1 ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Декларація про державний суверенітет України. Конституція України - основний закон держави. Конституційний устрій України.

Конституційна форма правління та державного устрою. Територіальний устрій України. Конституційний статус Автономної Республіки Крим.

Державна символіка України. Законодавство про мови в Україні. Конституційний статус національних меншин і корінних народів України. Конституційний принцип розподілу державної влади. Конституційний статус особистості.

Безпосередня і представницька демократія в Україні. Органи державної влади в Україні. Верховна Рада України. Правовий статус Президента України.

Рада Національної Безпеки України. Правовий статус Кабінету Міністрів України. Місцеві органи виконавчої влади в Україні. Судова влада в Україні. Конституційний принцип правосуддя. Система правоохоронних органів України. Місцеве самоврядування в Україні.

Джерела права (форми права): закони та підзаконні нормативні акти як джерела права. Поняття й ознаки правових актів. Система права та їх структура. Систематизація нормативно-правових актів. Поняття, ознаки і види норм права. Структура норми права. Правовідношення: поняття, основні ознаки, види. Суб'єкти права. Юридичні факти. Правомірна і неправомірна поведінка. Поняття законності та правопорядку, гарантії їх дотримання.

Змістовий модуль 1.2 ОСНОВИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Загальна характеристика цивільного права України. Цивільно-правові відносини. Учасники цивільних правовідносин. Фізичні та юридичні особи як суб'єкти цивільного права. Поняття фізичної особи. Правоздатність та дієздатність фізичних осіб: умови їх виникнення та припинення. Умови обмеження дієздатності громадян. Юридична особа як суб'єкт цивільного права. Ознаки юридичної особи. Правоздатність та дієздатність юридичних осіб.

Поняття зобов'язання. Договірні та недоговірні зобов'язання. Право власності. Конституційний захист права власності. Форми та види власності. Поняття цивільної угоди та цивільного договору. Усні, письмові та нотаріальні правочини.

Змістовий модуль 1.3 ОСНОВИ ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Загальна характеристика трудового права. Поняття, сторони і зміст трудового договору. Трудові правовідносини.

Поняття трудових спорів: індивідуальні, колективні. Причини та обставини виникнення трудових спорів. Індивідуальні трудові спори. Органи, що розглядають індивідуальні трудові спори. Особливості розгляду окремих трудових спорів. Порядок, строки виконання рішення з індивідуальних трудових спорів. Поняття колективних трудових спорів: їх предмет. Сторони та види. Національна служба посередництва і примирення. Виконання рішень з колективних трудових спорів.

Поняття робочого часу. Види робочого часу. Режим робочого часу. Оплата робочого часу. Час відпочинку. Скорочений робочий час та порядок його встановлення. Неповний робочий час та порядок його встановлення.

Ненормований робочий час та порядок його встановлення. Надурочний робочий час та порядок його встановлення. Закон України «Про відпустки».

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ З ДИСЦИПЛІНИ «ПРАВознавство»

Змістовий модуль 1.1 ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Суспільство: поняття та структура. Поняття і види влади. Влада і соціальні норми. Виникнення держави і права. Поняття норми права та її структура. Поняття і види функцій держави. Класифікація держав залежно від їх форми. Поняття й ознаки правової держави. Вчення про правову державу. Права людини.

Функції права. Джерела права (форми права): закони та підзаконні нормативні акти як джерела права. Поняття й ознаки правових актів. Система права та їх структура. Систематизація нормативно-правових актів. Поняття, ознаки і види норм права. Структура норми права. Правовідношення: поняття, основні ознаки, види. Суб'єкти права. Юридичні факти. Правомірна і неправомірна поведінка. Поняття законності та правопорядку, гарантії їх дотримання.

Змістовий модуль 1.2 ОСНОВИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Тема: Громадяни і юридичні особи як суб'єкти цивільного права.

Фізичні особи як суб'єкти цивільного права

Перед вирішенням завдань необхідно розглянути наступні поняття: акти цивільного законодавства (Конституція України, Цивільний кодекс України та інші закони, які приймаються відповідно до Конституції України, постанови Кабінету Міністрів України, звичай, міжнародні договори), відносини, що регулюються Цивільним кодексом, учасники цивільних відносин, загальні засади цивільного законодавства: свобода договору, свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом, судовий захист цивільного права та інтересу, справедливість, добросовісність і розумність.

Відносини, що регулюються цивільним правом (майнові й особисті немайнові відносини), які виникають між суб'єктами цивільного права.

Контрольні запитання для розгляду на практичному занятті

1. Поняття цивільної правоздатності фізичної особи, обсяг цивільної правоздатності фізичної особи.

2. Поняття цивільної дієздатності фізичної особи. Види дієздатності фізичної особи.

3. Підстави й порядок обмеження дієздатності фізичної особи, підстави визнання громадянина обмежено дієздатним та недієздатним. Правові наслідки обмеження дієздатності фізичної особи. Поновлення дієздатності фізичної особи, цивільна дієздатність яка була обмежена.

Завдання

1. Після отриманої травми Лапшин страждав сильними головними болями. Керуючись рекомендаціями лікарів, він вирішив переїхати жити до села і в зв'язку з цим розпорядитися своїм майном. Половину будинку, який належить йому на праві особистої власності, він вирішив продати за дуже низькою ціною, меблі продав за половину вартості, інші речі, які знаходилися вдома, вирішив подарувати стороннім людям. Коли сестра Лапшина – Ситіна – дізналася про дії свого брата, вона поставила вимогу все відмінити, бо вважає, що після отриманої травми її брат є недієздатним. Але Лапшин не погодився зі своєю сестрою і не захотів нічого змінювати. Тоді Ситіна, вважаючи свого брата недієздатним, подала до суду позовну заяву з вимогою визнати всі правочини, які були укладені її братом, незаконними. Дізнавшись про дії сестри, Лапшин написав заяву до суду із вимогою не розглядати її позовну заяву. Однак Ситіна наполягала на тому, щоб заяву Лапшина не розглядали, бо він є недієздатним.

Які порушення ви знайшли у цьому завданні? Чи є підстави в Ситіної вважати свого брата недієздатним і керувати його діями?

2. Громадянин міста Харкова М. звернувся до банку, щоб отримати кредит для купівлі двох мобільних телефонів. Але через час, який був вказаний у договорі, кредит повернений не був. Тоді банк звернувся до суду з позовом про стягнення коштів. У судовому засіданні з'ясувалося, що громадянин М. систематично лікується у психіатричній лікарні і є психічно хворим, у зв'язку з цим отримує пенсію по інвалідності.

Чи буде відповідати перед банком громадянин М. за отриманий кредит при умовах, які вказані в завданні?

3. В день 17-річчя дідусь вирішив подарувати онукові музичний інструмент. Однак отримавши подарунок, онук вирішив його продати за ті самі кошти, що їх витратив на подарунок дідусь. Про ці обставини онук вирішив повідомити дідуся, який не заперечував проти продажу музичного інструменту. Після того, як батьки дізналися про продаж музичного інструменту, вони стали заперечувати проти такої угоди і стали вимагати від покупця повернення їх синові музичного інструменту.

Чиї дії з точки зору правоздатності й дієздатності фізичних осіб є законними (онука, продавця)? До кого повинен був звернутися онук, щоб отримати дозвіл на продаж музичного інструменту: до батьків чи до дідуся?

4. Після досягнення 17-ліття, Марія вступила в шлюб і у зв'язку із від'їздом із своєї місцевості Марія вирішила продати свою нерухомість і знайшла покупця. Однак нотаріус відмовив Марії реєструвати правочин, у зв'язку з тим, що Марія не досягла 18 - літнього віку.

Які порушення ви знайшли у даному завданні? Чи є законними дії нотаріуса? Чи є законні підстави для того, щоб відмовити Марії у реєстрації правочину?

Рекомендовані джерела:

1. Конституція України [Текст] : офіц. текст : [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.: станом на 25 січня 2012 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України [Текст] : офіц. текст : за станом на 21 лютого 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003.-№№ 40– 44, Ст. 356.

Змістовий модуль 1.2 ОСНОВИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Тема: Юридичні особи як суб'єкти цивільного права

Перед вирішенням завдань необхідно розглянути наступні поняття:

Поняття юридичної особи. Юридичні особи приватного та публічного права. Порядок створення, організаційно-правові форми, правовий статус юридичних осіб приватного права. Порядок утворення та правовий статус юридичних осіб публічного права, який встановлюється Конституцією України. Установчі документи юридичних осіб. Організаційно-правові форми юридичних осіб: товариства, установи та інші форми, передбачені законом. Підприємницькі та непідприємницькі товариства. Державна реєстрація юридичних осіб. Найменування юридичної особи. Вимоги до найменування юридичної особи. Комерційне (фірмове) найменування юридичної особи. Цивільна правоздатність і цивільна дієздатність юридичної особи. Філії та представництва юридичної особи. Відповідальність юридичних осіб. Припинення діяльності юридичних осіб (злиття, приєднання, поділ та перетворення юридичної особи).

Контрольні запитання для розгляду на практичному занятті

1. Поняття й ознаки юридичної особи.

2. Порядок виникнення (створення) юридичних осіб.
3. Порядок реєстрації юридичної особи.
4. Види юридичних осіб.
5. Товариства, їх види та порядок створення.
6. Порядок ліквідації юридичних осіб.

Завдання

1. Група громадян вирішила за рахунок своїх коштів здійснити будівництво багатоквартирного житлового будинку. З метою виконання свого завдання, вони вирішили залучити ще й інших громадян, вибрали представників, які будуть вирішувати всі виникаючі питання з органами влади. Ці представники звернулися до банку з проханням розглянути питання про надання їм кредиту, який вони збиралися використати на будівництво багатоквартирного житлового будинку. Отриманий кредит вони обіцяли використати за призначенням і погасити його протягом 15 років. Але банк відмовив у видачі кредиту, вказавши при цьому, що не були надані всі необхідні документи для отримання кредиту.

Які порушення ви знайшли у цьому завданні? Які документи необхідно надати банку, щоб отримати кредит? Надання кредиту банком це його право чи обов'язок?

2. Представники оптової торговельної бази пред'явили позов до двох фабрик, які не є юридичними особами, про стягнення з них певної суми коштів – вартості поставлених за договором недоброякісних товарів. У своєму відгуку на позовну заяву фабрики вказали, що не можуть нести відповідальність за порушення договору, оскільки вони виступають як структурні одиниці об'єднання. Разом з тим, позивач – торговельна база вказувала на те, що вона мала відносини в процесі укладання і виконання договору з фабриками.

Які порушення ви знайшли у цьому завданні? Як необхідно вирішити цю суперечку?

3. Громадянин України придбав автомобіль у дилера відомої автомобільної компанії. При замовленні автомобіля покупець висунув вимоги, що йому необхідні встановити на автомобіль додаткові подушки безпеки, які не передбачалися у базовій моделі. Отримавши автомобіль, покупець через деякий час потрапив у дорожньо-транспортну пригоду, унаслідок якої він отримав групу інвалідності у зв'язку з тим, що подушки безпеки, які він замовив додатково, не спрацювали. Як встановила експертиза, подушки безпеки не спрацювали внаслідок браку продукції на заводі виробника. Покупець висунув вимоги до дилера про відшкодування матеріальних витрат, які виникли у нього внаслідок дорожньо-транспортної пригоди. Із цими вимогами дилер не

погодився, вказуючи, що він тільки продає автомобілі, а не виготовляє їх, тому вимоги необхідно висувати автомобільному заводу, який знаходиться за кордоном.

Як Ви вважаєте, чи має дилер відповідати перед покупцем, чи повинен відповідати завод - виробник автомобіля?

4. Десять громадян стали учасниками товариства з обмеженою відповідальністю, яке займалося пошиттям одягу. У процесі роботи товариства виникла низка запитань:

1) Один із засновників товариства запитав у інших засновників товариства, чи згодні вони, щоб він половину своєї частки у товаристві передав своїй дружині.

Як Ви вважаєте, яку відповідь можуть дати інші засновники товариства?

2) Покупці товариства стали висувати претензії до працівників товариства з приводу якості продукції, яку воно виготовляє. Однак працівники у відповідь говорили, що в цьому випадку вони ніякої відповідальності нести не можуть.

Як Ви вважаєте, хто несе відповідальність за неякісну роботу товариства: засновники товариства, саме товариство як юридична особа чи наймані працівники, які виготовляли продукцію?

3) Один із засновників товариства бажає використовувати майно (обладнання, нитки та інше майно) товариства у своїх особистих майнових інтересах і запитує, як може бути вирішене це питання.

Чи можна отримати згоду інших засновників? Якщо так, тоді на яких умовах може буде вирішене це питання?

4) Один із засновників товариства винен велику суму коштів. Через деякий час після того, як товариство почало працювати, з'явилися кредитори і почали вимагати сплатити борг. Як з'ясувалося, частина цих коштів - це зобов'язання самого товариства, а інша частина боргу – це особисті зобов'язання (борги) самого засновника.

Хто буде відповідати по зобов'язаннях самого товариства та зобов'язаннях самого засновника товариства? Кому необхідно висувати вимоги про сплату боргу залежно від того, чий це борг - товариства чи засновника товариства?

5. Покупець здійснив покупку кухонних меблів. Коли вони були зібрані, з'ясувалося, що кухня має багато недоліків і покупець звернувся до магазину з вимогою про повернення грошей. Продавець кухонних меблів стверджував, що вони є дуже дорогими і якісними і якщо це не зрозуміло покупцеві, то він має звернутися до виробника меблів, який знаходиться в Італії.

Які порушення ви знайшли у цьому завданні? Чи є дії продавця законними? До кого може звернутися покупець з вимогою про повернення

коштів або усунення недоліків: до продавця, який знаходиться в Україні чи в Італії?

Рекомендовані джерела:

1. Конституція України [Текст] : офіц. текст: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.: станом на 25 січня 2012р.] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України [Текст] : офіц. текст : за станом на 21 лютого 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2003. – №№40 – 44, Ст. 356.

3. Господарський кодекс України [Текст] : офіц. текст: за станом на 22 березня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, 19 – 20, 21– 22. – Ст. 144.

4. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців [Текст]: [закон України: офіц.текст: за станом на 22 грудня 2011 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31– 32. – Ст.263.

5. Про ліцензування певних видів господарської діяльності [Текст] : [закон України: офіц. текст: за станом на 22 березня 2012 р.] //Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 36. – Ст. 299.

Змістовий модуль 1.2 ОСНОВИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Тема: Право власності

Перед вирішенням завдань необхідно розглянути наступні поняття:

поняття й зміст права власності, суб'єкти права власності: фізичні та юридичні особи. Зміст права власності: володіння користування та розпорядження майном. Право власності українського народу, право приватної власності, право державної власності, право комунальної власності. Набуття права власності. Підстави припинення права власності: відчуження власником свого майна, відмова власника від права власності, знищення майна, викуп земельної ділянки у зв'язку із суспільною необхідністю, викуп нерухомого майна у зв'язку з викупом з метою суспільної необхідності земельної ділянки, на якій воно розміщене, звернення стягнення на майно за зобов'язаннями власника, конфіскація майна, припинення юридичної особи чи смерті власника. Право спільної власності. Захист права власності.

Завдання

1. М. звернулася до суду з позовом про визнання за нею права власності на будинок. М. пояснила, що вона разом зі своїм чоловіком придбала у

продавця будинку за певну суму коштів. Однак договір купівлі-продажу будинку нотаріально засвідчений не був, але був сторонами виконаний в частині передачі коштів. Однак Л. позов інші вимоги до неї не визнала.

Чи можна вважати договір купівлі-продажу будинку засвідченим належним чином і таким, що відповідає вимогам діючого законодавства?

Рекомендовані джерела:

1. Конституція України [Текст] : офіц. текст: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.: станом на 25 січня 2012 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України [Текст]: офіц. текст: за станом на 21 лютого 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№40– 44, Ст. 356.

Змістовий модуль 1.2 ОСНОВИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Тема: Договірні та недоговірні зобов'язання

Перед вирішенням завдань необхідно розглянути наступні поняття:
сторони зобов'язання боржник - кредитор. Недопустимість односторонньої відмови від виконання зобов'язання. Виконання зобов'язання належними сторонами. Припинення зобов'язання. Правові наслідки порушення зобов'язання. Поняття і види договору. Свобода, зміст, обов'язковість договору.

Контрольні запитання для розгляду на практичному занятті

1. Поняття зобов'язання і підстави їх виникнення.
2. Поняття, умови виникнення договірних зобов'язань. Договір як підстава виникнення договірних зобов'язань.
3. Недоговірні зобов'язання та підстави їх виникнення.

Завдання

Договірні зобов'язання

1. Після смерті Т. на майно претендували дві його дочки І. та А. бажаючи отримати усе майно, І. потребувала від А. щоб вона відмовилася від своєї долі у частині спадку, інакше І. розповість усім їх сімейну таємницю. А., не бажаючи, щоб усі дізналися її таємницю, подала письмову заяву до нотаріуса і повідомила, що вона відмовляється від своєї долі на користь своєї сестри І. Через деякий час І. отримала свідоцтво на спадщину. Однак, через деякий час

А. змінила свою думку і звернулася до суду з заявою, в якій просить признати її заяву про відмову від спадщини недійсною та визнати за нею право власності на частину у спадщині.

Як необхідно вирішити цю справу?

2. Д. у вересні придбала квартиру. Але через деякий час, мешкаючи у придбаній квартирі Д. з'ясувала, що квартира, яку вона придбала. є негідною для мешкання і звернула до продавця із вимогою, щоб їй назад була повернена квартира, в якій вона мешкала. Однак продавець О. заперечував проти подібних дій покупця, вказуючи, що покупець двічі влітку оглядала квартиру і тому мала повну уяву про те, яку квартиру вона придбала. Д. підтвердила, що, дійсно, вона двічі влітку оглядала квартиру, а тому на той час не могла здогадатися, що квартира восени буде негідною для мешкання. З метою підтвердження своїх слів Д. звернулася до житлово-комунального підприємства, санстанції з метою здійснити огляд її квартири. Ці підприємства надали довідки, що квартира, дійсно, є непридатною для мешкання. Чи достатньо документів, які має Д., для того, щоб повернути те житло, яке вона мала до купівлі-продажу нового житла?

Недоговірні зобов'язання

1. Завод замовив спеціалізованому електромонтажному підприємству виконати на своєму підприємстві електромонтажні роботи. Підприємства між собою уклали відповідний договір (одне підприємство цікавили електромонтажні роботи, інше отримати кошти за виконану роботу). Але після ремонту на заводі виникла пожежа, унаслідок якої постраждало цінне обладнання. Завод висунув вимоги до спеціалізованого електромонтажного підприємства, які полягали в тому, щоб підприємство компенсувало збитки, які виникли внаслідок пожежі у сумі 2 млн. грн. Підприємство відмовилося задовольняти вимоги заводу, вказавши, що вину свою не визнає, оскільки винною особою цих дій завод вважає їх працівника Зубова, тому що він неналежним чином виконував свої посадові обов'язки, тому Зубов має відповідати перед заводом, а не спеціалізоване електромонтажне підприємство.

Хто має нести відповідальність перед заводом: спеціалізоване електромонтажне підприємство або працівник Зубов? Чи відповідає відповідь спеціалізованого електромонтажного підприємства вимогам закону?

2. Покупець прийшов до магазину здійснити покупку і під час покупки поклав свої особисті речі на скляний прилавок. Перед тим як покупець поклав на прилавок свої речі, продавець сказала: «обережно, ви розіб'єте вітрину», але було вже запізно, скляна вітрина не витримала і тріснула. Після цього завідувач магазину підійшов до покупця і запропонував йому компенсувати магазину збитки, які дорівнюють вартості вітрини. Однак покупець відмовився

сплачувати цю суму, вказавши як аргумент, що в магазині здійснювати покупки дуже незручно, бо ніде ставити свої речі, про те, щоб цю вітрину можна пошкодити, його ніхто не попередив. Тоді завідувач магазину запропонував компенсувати збитки продавцю цього магазину, бо вона своєчасно не попередила про те, щоб покупці не ставили свої речі на вітрину магазину.

Хто в цьому випадку має нести відповідальність за збитки, які були спричинені магазину: сам магазин, продавець магазину чи покупець і в яких розмірах?

3. Працівник лісохімічного комбінату Мішин викрав метиловий спирт, що знаходився у цистерні, яка належала лісохімічному комбінату, і пригостив свого товариша Аранцева цим спиртом. Унаслідок того, що Аранцев випив цей спирт, він втратив свій зір повністю і став інвалідом. Вважаючи, що лісохімічний комбінат є власником джерела підвищеної небезпеки, Аранцев став вимагати від комбінату, щоб комбінат сплачував йому пенсію по інвалідності. При розгляді цього питання на суді було встановлено, що посадові особи комбінату були засуджені за порушення правил зберігання і транспортування метилового спирту.

Як Ви вважаєте, хто має нести відповідальність у цьому випадку: лісохімічний комбінат або Мішин, або обидва суб'єкта?

4. Комаров звернувся до підприємства з позовом про компенсацію спричинених збитків, які виникли внаслідок того, що його збив автомобіль, який належить підприємству, і через це Комаров став інвалідом. Підприємство просило звільнити його від відповідальності у зв'язку з тим, що працівник підприємства Івлєв у нетверезому стані викрав автомобіль, який належить підприємству, за що і був засуджений. Оскільки машина вибула із володіння власника (підприємства) внаслідок незаконних дій Івлєва, тому він і має відповідати перед Комаровим, а не підприємство. Однак Комаров думав інакше. Він вважав винним підприємство, яке має нести відповідальність за те, що Івлєва допустили до роботи у нетверезому стані, водій автомобіля залишив автомобіль у дворі без нагляду із ключем у машині, і коли машина виїжджала за ворота підприємства, Івлєва ніхто не затримав, хоча він не мав водійських прав і знаходився у нетверезому стані.

Як Ви вважаєте, хто має нести відповідальність у цьому випадку: підприємство, Івлєв або обидва суб'єкта?

Рекомендовані джерела:

1. Конституція України [Текст]: офіц. текст: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.: станом на 25 січня 2012 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.

2. Цивільний кодекс України [Текст]: офіц. текст: за станом на 21 лютого 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№40 – 44, Ст. 356.

Змістовий модуль 1.3 ОСНОВИ ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Тема: поняття, сторони та зміст трудового договору, порядок його укладання

Перед вирішенням завдань необхідно розглянути наступні поняття:

поняття трудового договору та порядок його укладання. Сторони та зміст трудового договору, обов'язкові та додаткові умови трудового договору. Форма трудового договору. Строки трудового договору. Випробування при прийнятті на роботу.

Контрольні запитання для розгляду на практичному занятті

1. Колективний договір і сфера його укладання, сторони колективного договору.
2. Зміст колективного договору.
3. Гарантії при укладанні, зміні та припиненні трудового договору.
4. Укладання і реєстрація трудового договору.
5. Випробування і строк випробування при прийнятті на роботу.
6. Переведення на іншу роботу. Зміна істотних умов праці.
7. Тимчасові переведення на іншу роботу.

Завдання

1. Фролов працював на одному з підприємств м. Харкова за строковим трудовим договором, який неодноразово переукладався. У черговий раз після закінчення строку дії строкового трудового договору підприємство припинило трудові відносини з Фроловим, звільнивши його з роботи у зв'язку із закінченням терміну дії строкового трудового договору. Але Фролов не погодився зі звільненням з підприємства і звернувся до суду з вимогою: поновити його на роботі, оплатити період вимушеного прогулу, відшкодувати заподіяну моральну шкоду. На судовому засіданні було встановлено, що Фролов був прийнятий на роботу за строковим трудовим договором, який неодноразово переукладався без звільнення Фролова з роботи.

Як Ви вважаєте, яке може бути винесене рішення?

2. Комаров був прийнятий на роботу, однак в наказі про його зарахування на роботу не було вказано, що він приймався на роботу на умовах випробувального терміну. Через деякий час адміністрація підприємства попередила його, що він не пройшов випробувальний термін і звільнила його з

роботи. Комаров не погодився з цим рішенням і звернувся до суду з вимогою про поновлення його на роботі, оскільки він був звільнений незаконно.

Як Ви вважаєте, яке може бути винесене рішення? Чи можливо вважати Комарова прийнятим на роботу за умовами випробувального терміну?

3. Акулова була прийнята на роботу за умовами випробувального терміну на строк один місяць. Через місяць Акулову не звільнили у зв'язку з тим, що керівниця, яка могла б оцінити її роботу, захворіла, і їй запропонували продовжити строк випробування ще на один місяць, на що Акулова не погодилася. Після цього її звільнили в зв'язку з тим, що не пройшла випробувальний термін. Акулова не погодилася з цим рішенням і звернулася до суду з вимогою про поновлення її на роботі у зв'язку з тим, що вона вважає, що звільнення було здійснене незаконно і безпідставно.

Як Ви вважаєте, яке може бути винесене рішення?

4. Виготська була прийнята на роботу бухгалтером без зазначення строку її роботи на цьому підприємстві. Однак через деякий час її звільнили у зв'язку з закінченням строку тимчасової роботи. Виготська подала позов до суду, в якому зазначила, що підстав для її звільнення не було. Однак представник підприємства позов не визнав, вказавши, що позивачку звільнили у зв'язку з тим, що вона не має спеціальної освіти. У зв'язку з тим, що у підприємства з'явилася можливість прийняти на роботу спеціаліста зі спеціальною освітою, тому Виготська і була звільнена з роботи.

Як Ви вважаєте, яке може бути винесене рішення?

5. У зв'язку із відпусткою комірниці працівницю буфету Ганіну вирішили перевести тимчасово на цю посаду. Однак Ганіна відмовилася від переведення на цю посаду, вказавши, що не має відповідного здоров'я і кваліфікації у галузі бухгалтерського обліку, які необхідні для виконання цієї роботи на складі.

Які існують правила тимчасового переведення на іншу роботу? Чи має адміністрація право звільнити працівницю буфету Ганіну з роботи за відмову від переведення на іншу роботу? Як Ви вважаєте, яке може бути винесене рішення?

6. Економіст підприємства Галкіна за наказом директора керівництва була переведена з одного відділу до іншого. При цьому ні посада, ні виконання її посадових обов'язків не змінилися. Тільки змінилося її робоче місце. Однак Галкіна не погодилася з такими діями адміністрації, бо вважала, що мало місце переведення на іншу роботу. В адміністрації була інша точка зору: вона вважала, що має місце не переведення на іншу роботу, а переміщення, яке здійснюється без згоди працівника.

Як Ви вважаєте, що відбулося у цьому випадку: переведення на іншу роботу чи переміщення, і яке може бути винесене рішення?

7. Ковальчук була прийнята на посаду економіста у плановий відділ. У зв'язку з тим, що економіст була зайнята виконанням посадових обов'язків до двох годин дня, їй вирішили доручити виконувати іншу роботу (план роботи на наступний рік, підведення підсумків роботи, яку вона виконувала протягом 9 місяців) в межах її спеціальності, кваліфікації та межах існуючої оплати праці. Однак Ковальчук відмовилася виконувати цю роботу і звернулася до комісії з трудових спорів, вказавши, що за додаткову роботу їй необхідно встановити доплату.

Як Ви вважаєте, яке може бути винесене рішення?

8. Семенець була прийнята з посадовим окладом 3 000 грн. Однак, через 3 місяці вона дізналася, що відповідно до штатного розпису, затвердженого підприємством, їй необхідно було встановити посадовий оклад у розмірі 3500 грн, тому вона звернулася до адміністрації з вимогою доплатити їй 1500 грн. Однак адміністрація відмовила їй у задоволенні цих вимог у зв'язку з тим, що Семенець не має спеціальної освіти і достатнього досвіду роботи.

Як Ви вважаєте, чи є законними дії адміністрації?

9. При укладанні трудового договору з Кочетковим адміністрація підприємства запропонувала йому пройти випробувальний термін при прийомі на роботу. Однак Кочетков відмовився пройти випробувальний термін вказавши, що в нього є досвід роботи, диплом про вищу освіту і в трудовій книжці є всі відомості про роботу.

Який порядок встановлення випробувального терміну при прийомі на роботу? Хто може встановлювати, чи проходити працівнику випробувальний термін при прийомі на роботу: працівник або роботодавець?

10. Лук'янова працювала медичною сестрою у терапевтичному відділенні санаторію. У зв'язку з реорганізацією, яка пройшла на підприємстві, відповідно до наказу головного лікаря вона була переведена на посаду медичної сестри того ж санаторію. Вважаючи переведення на іншу посаду незаконною, бо характер її роботи і режим змінилися, Лук'янова звернулася до комісії з трудових спорів, а потім до суду з позовом про поновлення її на попередній посаді.

Як Ви вважаєте, чи є законними дії адміністрації?

11. Відповідно до наказу директора продавець магазину Аверенко була переміщена із цього магазину в інший магазин цього підприємства, який був розташований в іншому районі міста, у зв'язку з тим, що у цього продавця були погані стосунки з іншими працівниками магазину. Однак Аверенко не погодилася з таким переміщенням і звернулася до суду з позовом про поновлення її на попередній посаді, бо вважала, що має місце не переміщення, а переведення на іншу роботу в зв'язку з тим, що інша робота розташована дуже

далеко від її дому, крім того, магазин знаходиться у дуже непримітному місці, тому її заробітна плата значно зменшилася.

Як Ви вважаєте, чи є законними дії адміністрації? Що в цьому випадку мало місце: переведення чи переміщення на іншу роботу?

Рекомендовані джерела:

1. Кодекс законів про працю [Текст] : офіц. текст: за станом на 3 лютого 2011р.// Відомості Верховної Ради України. – 1971. – № 50. – Ст. 375.

2. Про оплату праці [Текст] : [закон України : офіц. текст: за станом на 23 вересня 2009 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 1995. № 17. – Ст.121.

3. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) [Текст] : [закон України: офіц. текст: за станом на 24 грудня 2010 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 34. – Ст.227.

4. Про трудові книжки працівників: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 квітня 1993 р. №301 Законодавство України про працю: Збірник нормативно-правових актів. – Х.: Одисей, 2004. – 848с.

Змістовий модуль 1. 3. ОСНОВИ ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Тема: Порядок припинення трудового договору

Перед вирішенням завдань необхідно розглянути наступні поняття:

Припинення трудового договору за ініціативою власника. Припинення трудового договору за згодою сторін. Оформлення звільнення з роботи. Трудові книжки працівників.

Контрольні запитання для розгляду на практичному занятті

1. Підстави припинення трудового договору.
2. Припинення трудового договору за ініціативою працівника.
3. Виплата вихідної допомоги при звільненні.

Завдання

1. Бухгалтер підприємства після звільнення з роботи отримала трудову книжку своєчасно, але розрахунок при звільненні з нею був здійснений не у день звільнення з роботи, а через деякий час. Адміністрація підприємства пояснювала це тим, що після звільнення її з підприємства змінився склад бухгалтерії, нікому було здійснювати розрахунки з працівниками, крім того, на цей період часу були відсутні кошти на рахунку підприємства. Бухгалтер не звернула увагу на аргументи адміністрації та вирішила звернутися до суду.

Які порушення Ви знайшли у цьому завданні? Як Ви вважаєте, які дії є законними: дії адміністрації чи бухгалтера?

2. Розіна подала заяву про звільнення 6 січня. Однак 15 січня вона подала на ім'я адміністрації нову заяву, в якій попросила анулювати її заяву від 6 січня у зв'язку з тим, що її обставини змінилися, і залишити її на посаді. Однак адміністрація підприємства, не звертаючи увагу на другу заяву, звільнила її з посади 18 січня.

Який порядок припинення трудового договору за ініціативою працівника? Чи мала адміністрація підприємства право звільнити Розіну? Якщо так, то на яких умовах?

3. Працівник підприємства у зв'язку з загостренням у нього захворювання звернувся до адміністрації з заявою: або перевести його на іншу роботу, або звільнити його з роботи за особистим бажанням. Адміністрація підприємства видала наказ звільнити його за особистим бажанням.

Як Ви вважаєте, чи є законними дії адміністрації?

4. У зв'язку з реорганізацією, яка проходила на підприємстві, із двох відділів був сформований один відділ і внаслідок цих дій скорочувалася посада, яку займала протягом двох років Ананьєва. Адміністрація підприємства з метою працевлаштування Ананьєвої запропонувала їй перейти на іншу посаду, і при цьому зберігався її посадовий оклад. Однак Ананьєва відмовилася від такого переведення на іншу посаду, оскільки вважала, що їй необхідно було запропонувати більш вищу посаду, яка була запропонована іншому працівникові.

Який порядок припинення трудового договору при скороченні штатів? Як Ви вважаєте, чи є законними дії адміністрації? Які дії є законними: дії адміністрації чи Ананьєвої?

5. Бухгалтер підприємства Каляєва була звільнена за систематичне невиконання своїх посадових обов'язків. У наказі про звільнення її з роботи зазначалося, що Каляєва виконує свою роботу з грубими помилками і ці помилки набули систематичного характеру. Адміністрація постійно вказувала на ці помилки і попередила Каляєву, якщо вона буде у майбутньому так працювати, то її буде звільнено з роботи. Каляєва звернулася до адміністрації підприємства з проханням скасувати наказ про звільнення її з роботи, поновити її на роботі та сплатити за час вимушеного прогулу у зв'язку з тим, що за весь час її роботи на підприємстві щодо неї не виносилось жодного дисциплінарного стягнення.

Як Ви вважаєте, чи є законними дії адміністрації? Які дії є законними: дії адміністрації чи Каляєвої?

Рекомендовані джерела:

1. Кодекс законів про працю [Текст]: офіц. текст: за станом на 8 березня 2011 р.// Відомості Верховної Ради України.– 1971. – № 50. – Ст. 375.

2. Про оплату праці [Текст]: [закон України : офіц. текст: за станом на 21 квітня 2009р. //Відомості Верховної Ради України.–1995. – № 17. – Ст.121.

3. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) [Текст]: [закон України: офіц. текст: за станом на 10 липня 2003 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 34. – Ст.227.

4. Про трудові книжки працівників: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 квітня 1993 р. № 301. Законодавство України про працю: Збірник нормативно-правових актів. – Х.: Одисей, 2004. – 848 с.

Змістовий модуль 1.3 ОСНОВИ ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Тема: Робочий час і час відпочинку

Перед вирішенням завдань необхідно розглянути наступні поняття: поняття робочого часу. Види робочого часу. Режим робочого часу. Оплата робочого часу. Час відпочинку.

Контрольні запитання для розгляду на практичному занятті

1. Скорочений робочий час та порядок його встановлення.
2. Неповний робочий час та порядок його встановлення.
3. Ненормований робочий час та порядок його встановлення.
4. Надурочний робочий час та порядок його встановлення.
5. Порядок надання відпусток відповідно до Закону України «Про відпустки».

Завдання

1. Працівників підприємства Сізова та Сухова їх керівник залишив для виконання важливої роботи (ремонті автоматичної лінії), на якій мали бути працювати зранку 16 чоловік. Але як з'ясувалося потім, бухгалтерія підприємства відмовилася оплачувати цю роботу у зв'язку із відсутністю необхідних документів для оплати (був відсутній наказ по підприємству і не була отримана згода профспілкового комітету про роботу в надурочний час). Сізов та Сухов вирішили звернутися до комісії з трудових спорів з метою вирішення питання оплати за роботу в надурочний час.

Як Ви вважаєте, чи є законними дії адміністрації? Яке може бути винесене рішення за цим питанням?

2. Ананьєва звернулася до адміністрації підприємства із проханням розглянути питання про переведення її на режим роботи із неповним робочим часом. Адміністрація підприємства відмовила їй у цьому. Ананьєва звернулася до комісії з трудових спорів з метою вирішення цього питання.

Як Ви вважаєте, чи є законними дії адміністрації? Яке може бути винесене рішення за цим питанням?

3. Від працівників одного із підприємств надійшла скарга до прокуратури з приводу законності наказу керівника підприємства, згідно з яким встановлювався робочий час на підприємстві тривалістю 8 годин 20 хв. при п'ятиденному робочому тижні.

Який порядок встановлення робочого дня при п'ятиденному робочому тижні? Чи є законним наказ керівника підприємства?

4. Працівникам підприємства відповідно до колективного і трудового договору був встановлений п'ятиденний робочий тиждень і робочий час із 8-00 до 17-00. Однак керівник одного із відділів бажав, щоб працівники його відділу працювали після закінчення робочого часу без оплати і своєчасне закінчення роботи працівниками розцінював як недостатньо успішне виконання роботи.

Як Ви вважаєте, чи є законними дії керівника відділу? Яке може бути винесене рішення по цьому питанню?

5. Працівникам бухгалтерії було запропоновано залишитися після роботи на 3 години для виконання важливої роботи у зв'язку з необхідністю здачі річного звіту. У той день робота закінчена не була, і працівникам бухгалтерії було запропоновано залишитися після роботи на наступний день ще на 2 години. При видачі працівникам заробітної плати за минулий місяць робота у надурочний час врахована не була. Адміністрація підприємства при розгляді цього питання дала пояснення працівникам бухгалтерії, що оплата за роботу у надурочний час врахована не була у зв'язку з тим, що у бухгалтерії була не дуже добре організована робота.

Як Ви вважаєте, чи є законними дії адміністрації? Яке може бути винесене рішення за цим питанням?

Рекомендовані джерела

1. Кодекс законів про працю [Текст]: офіц. текст: за станом на 8 березня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1971. – № 50. – Ст. 375.

2. Про оплату праці [Текст]: [закон України: офіц. текст: за станом на 21 квітня 2009 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 17. – Ст. 121.

3. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) [Текст]: [закон України: офіц. текст: за станом на 10 липня 2003 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 34. – Ст. 227.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

Основні джерела

1. Рогожин Й. А. Історія держави і права України[Текст]/ Й. А. Рогожин. – Х. : Основа, 1996.
2. Копиленко О. Л., Копиленко М. Л. Держава і право України[Текст] / О. Л. Копиленко, М. Л. Копиленко; - К.: Либідь, 1997.
3. Кубах А. І. Конспект лекцій з дисципліни "Правознавство"[Текст] / А. І. Кубах: – Х.: ХНАМГ, 2006.
4. Ківалов С. В. Основи правознавства України [Текст] / С. В. Ківалов. - Х. : Одісей, 2002.
5. Кульчицький В. С. Історія держави і права України [Текст] / В. С. Кульчицький. – Львів: Світ, 1996.
6. Лашенко Р. М. Лекції по історії українського права [Текст] / Р. М. Лашенко - К.: Україна, 1998.
7. Колодій А. М. Основи держави і права [Текст] /. А. М. Колодій. - К.: Либідь, 1997.
8. Копейчиков В. В. Основи конституційного права України [Текст] / В. В. Копейчиков. – К.: Юрінком, 1997.
9. Пахомов И. Основы государства и права Украины [Текст] /. И.Пахомов. – Х.: ООО "Одисей", 2001.
10. Поникаров В. Д. Правоведение [Текст] / В. Д. Поникаров, И. В. Ялдин. – Х. : Издат.дом "ИНЖЕК", 2003.
11. Понікаров В. Д. Правознавство [Текст] / В. Д. Понікаров. – Х.: ВД "ИНЖЕК", 2004.
12. Копейчиков В. К. Правоведение [Текст] / В. К. Копейчиков. – Юрінком Інтер, 2002.
13. Копейчиков В. К. Правознавство [Текст] / В. К. Копейчиков. – К.: Юрінком, 2003.
14. Кравчук М. Правознавство [Текст] / М. Кравчук. - Тернопіль: Карт-бланш, 2003.
15. Настюк М. Правознавство [Текст] / М. Настюк. – Львів: Світ, 1995.
16. Пилипенко П. Правознавство [Текст] / П. Пилипенко. – Л.: Новий світ. – 2006.
17. Настюк М. Основы правоведения Украины [Текст] / М. Настюк. Х-Одисей, 2004.

Нормативно-правові акти

1. Конституція України [Текст]: офіц. текст: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.: станом на 25 січня 2012 р.] // Відомості Верховної Ради України. - 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України [Текст]: офіц. текст: за станом на 21 лютого 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40– 44, Ст. 356.
3. Господарський кодекс України [Текст]: офіц. текст: за станом на 22 березня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, 19 – 20, 21– 22. – Ст. 144.
4. Кодекс законів про працю [Текст]: офіц. текст: за станом на 8 вересня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1971. – № 50. – Ст. 375.
5. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців [Текст]: [закон України: офіц. текст: за станом на 22 грудня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31– 32. – Ст.263.
6. Про ліцензування певних видів господарської діяльності [Текст]: [закон України: офіц. текст: за станом на 22 березня 2012 р.] // Відомості Верховної Ради України.-2000. – № 36. – Ст.299.
7. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності [Текст]: [закон України: офіц. текст: за станом на 14 квітня 2009 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 45. – Ст.397.
8. Про зайнятість населення [Текст]: [закон України: офіц. текст: за станом на 8 липня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 14. – Ст.170
9. Про відпустки [Текст]: [закон України: офіц. текст: за станом на 21 грудня 2010 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 2. – Ст. 4.
10. Про оплату праці [Текст]: [закон України: офіц. текст: за станом на 21 квітня 2011 р.] // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 17. – Ст.121.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Методичні вказівки для практичних занять
з навчальної дисципліни

«Правознавство»

(для студентів 1 курсу денної форми навчання за напрямом підготовки
6.060101 «Будівництво»)

Укладач **Євтушенко** Марина Вікторівна

Відповідальний за випуск *І. І. Килимник*

Редактор *С. В. Тимощук*

Комп'ютерне верстання *М. В. Євтушенко*

План 2012, поз. 398М

Підп. до друку 18. 06. 2012 р.

Друк на ризографі.

Зам. №

Формат 60x84 /16

Ум. друк. арк. 1,2

Тираж 50 пр.

Видавець і виготовлювач:

Харківська національна академія міського господарства,
вул. Революції, 12, Харків, 61002

Електронна адреса: rectorat@ksame.kharkov.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 4064 від 12. 05. 2011 р.